

KEITH HOWARD – JOHN A. SHARP

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

*ΟΔΗΓΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΒΑΣΙΛΙΚΗ Π. ΝΤΑΛΑΚΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝ. ΣΟΦΟΥΛΗΣ

ΤΕΤΑΡΤΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

G U T E N B E R G
BIBLIA ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
Α Θ Η Ν Α 2 0 0 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ανεξάρτητα από το επίπεδο που διεξάγεται η έρευνα, οι σπουδαστές πρέπει ν' αποφύγουν τον πειρασμό να προχωρήσουν στην εκτέλεσή της, προτού σχηματίσουν ένα αποδεκτό σχέδιο. Θα ήταν, όμως, εξίσου λάθος να δεχτούμε ότι αρκεί να γίνει το σχέδιο και η έρευνα θα προχωρήσει προς τα αποτελέσματά της με τη σιγουριά που έχει η κατασκευή μιας γέφυρας. Ακόμη και η μικρότερη εργασία που έχει σχεδιαστεί να ολοκληρωθεί μέσα σε μερικούς μήνες, μπορεί να εγκυμονεί απρόσμενα εμπόδια.

Αυτό το κεφάλαιο έχει τρεις κύριους στόχους:

1. Να προσδιορίσει προβλήματα που μπορούν να προληφθούν και να προτείνει προληπτικές ενέργειες για την αντιμετώπισή τους.
2. Να προτείνει τρόπους αντιμετώπισης αναπόφευκτων ή απροσδόκητων προβλημάτων που ενδέχεται να ανακύψουν.
3. Να διατυπώσει θετικές προτάσεις που διευκολύνουν την πρόοδο της έρευνας.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΡΟΛΗΦΘΟΥΝ

Τα προβλήματα της κατηγορίας αυτής μπορεί κάλλιστα να αποκαλυφθούν, τουλάχιστο στην πλειονότητά τους, στο στάδιο της διαδικασίας του συστηματικού σχεδιασμού που περιγράφηκε στο Κεφάλαιο

3. Υπάρχουν, όμως, τρεις όψεις τους που θα συνεχίσουν ν' απαιτούν την προσοχή μας και στη διάρκεια της διεξαγωγής της μελέτης. Συγκεκριμένα, πρόκειται για:

- α) την υπερφόρτωση με καθήκοντα,
- β) την αποτυχία στη χρήση του ερευνητικού σχεδίου,
- γ) την καταλληλότητα της επίβλεψης.

Εκτιμούμε ότι οι συναντήσεις με τους επιβλέποντες στα διάφορα στάδια της έρευνας θα ποικίλλουν ανάλογα με την τακτική που ακολουθεί κάθε συγκεκριμένο ερευνητικό ίδρυμα. Έτσι, ο σύνδεσμος σπουδαστή-επιβλέποντα ξεκινά άλλοτε πριν την επιλογή του θέματος, άλλοτε στο διάστημα μεταξύ της επιλογής του θέματος και της υποβολής της ερευνητικής πρότασης και άλλοτε μετά την υποβολή και έγκριση της πρότασης. Οι σπουδαστές μερικής απασχόλησης σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να μη γίνουν οριστικά δεκτοί, παρά μόνον αφού παρουσιάσουν την ερευνητική πρότασή τους και αφού μάλιστα εγκριθεί, ύστερα από προσεκτική συζήτηση. Καθώς, όμως, το κύριο μέρος της επίβλεψης πραγματοποιείται κατά την εκτέλεση της έρευνας, θα συζητήσουμε αναλυτικότερα την πρακτική της πλευρά στο παρόν κεφάλαιο.

Υπερφόρτωση Καθηκόντων

Στο Κεφάλαιο 1, αναφερθήκαμε σε μιαν έρευνα που έχει γίνει ανάμεσα σε σπουδαστές και που σκοπό της είχε να εκτιμήσει τους λόγους για τους οποίους τα ποσοστά ολοκλήρωσης σπουδαστικών εργασιών δεν είναι τόσο ικανοποιητικά. Επισημάνθηκαν τότε διάφοροι παράγοντες που δρουν ανταγωνιστικά για την «κατάκτηση» του χρόνου που μπορεί να διαθέσει ο σπουδαστής, και μερικοί από αυτούς σημειώθηκαν ως διαστηριότητες που στην ουσία εναντιώνονται στην πρόοδο της έρευνας.

Δεν ισχυριζόμαστε ότι από τη στιγμή που οι σπουδαστές θα ξεκινήσουν την ερευνητική εργασία τους πρέπει να εγκαταλείψουν όλες τις άλλες ασχολίες τους. Χρειάζεται, αντίθετα, να διατεθεί χρόνος τόσο

για ανάπαυση όσο και για ακαδημαϊκή δράση. Το βιβλίο τούτο, προφανώς, δεν ασχολείται με το πρώτο θέμα, που φυσικά παραμένει στην αποκλειστική ευθύνη του σπουδαστή. Αναφέρεται, όμως, στις ευκαιρίες που παρουσιάζονται στο σπουδαστή πλήρους απασχόλησης, και είτε είναι χρήσιμες στη μελλοντική σταδιοδρομία του είτε μπορεί να του αποφέρουν κάποιο εισόδημα. Εκτιμούμε ότι τα σχόλιά μας αφορούν περισσότερο στις μακροχρόνιες μελέτες.

Μια από τις δύσκολες αποφάσεις που πρέπει να πάρουν οι φοιτητές υποψήφιοι μεταπτυχιακού ερευνητικού τίτλου, αφορά στην έκταση που θ' αποδεχθούν ν' αναλάβουν καθήκοντα διδασκαλίας ή φροντιστηριακών ασκήσεων που τους προσφέρονται για συμπληρωματικό εισόδημα¹.

Πολλοί σπουδαστές της κατηγορίας αυτής έχουν κλίση προς την ακαδημαϊκή σταδιοδρομία και γι' αυτό, εκτός από τα οικονομικά οφέλη, βλέπουν αυτού του είδους την εμπειρία ως ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Είναι σημαντικό, πριν την αποδοχή διδακτικών καθηκόντων ο σπουδαστής να εκτιμήσει το συνολικό χρόνο που θα απαιτηθεί γι' αυτό. Διδασκαλία μιας ώρας μπορεί να προϋποθέτει τρεις ώρες προετοιμασίας και δυο ώρες βαθμολόγησης. Αφού πολλοί ερευνητές σπουδαστές εκτιμούν ως ρεαλιστικές τις πενήντα ώρες πραγματικής δουλειάς την εβδομάδα, οι δέκα ώρες που προκύπτουν από μια κανονική διδακτική υποχρέωση αποτελούν σημαντικό ποσοστό αυτού του συνόλου. Φυσικά, υπέρβαση αυτών των χρονικών ορίων, μπορεί να έχει σημαντικά αρνητική επίπτωση στο εύρος της προόδου της ίδιας της μελέτης. Από την άλλη πλευρά, όμως, δεν είναι καθόλου σπάνιο να αποκτήσει ο σπουδαστής φήμη κατά τη διάρκεια της έρευνάς του και γι' αυτό να προσκαλείται πλέον από γνήσια ενδιαφερόμενους φορείς να δίνει διαλέξεις σχετικές με το θέμα του. Η αποδοχή τέτοιου είδους προσκλήσεων πρέπει να ενθαρρύνεται, έστω και για τον απλούστατο

1. Στη Μ. Βρετανία το SSRC και το SERC ενθαρρύνουν τους σπουδαστές να αναλαμβάνουν διδασκαλία, υπό την προϋπόθεση ότι δε θ' απαιτεί περισσότερο από έξι ώρες την εβδομάδα (περιλαμβανομένης και της προετοιμασίας). Επίσης επιτρέπεται η ανάληψη κάποιας μικρής αμοιβόμενης εργασίας, υπό την προϋπόθεση ότι θα συμφωνήσει ο επιβλέπων.

λόγο, ότι του προσφέρουν ευκαιρίες ν' ακούσει εποικοδομητικές κρίσεις που θα του είναι ιδιαίτερα χρήσιμες στο στάδιο της συγγραφής της διατριβής του.

Ο σπουδαστής που προβλέπει ότι από καιρού εις καιρό χρειάζεται να παρουσιάζει τα αποτελέσματα της εργασίας του σε κάποιο λίγο-πολύ επίσημο όργανο, θα ήταν καλό να διαβάσει το βιβλίο «*Talking about your research*» (Dixon και Hills, 1981), που, εκτός από συμβουλές για εποπτικά μέσα και επικοινωνία με το ακροατήριο, περιέχει αρκετές χρήσιμες αναφορές για την προετοιμασία του δακτυλογραφημένου κειμένου του.

Η προετοιμασία άρθρων σε θέματα που ανακύπτουν ή είναι πολύ σχετικά με την έρευνα, αποτελεί ιδιαίτερα αξιόλογη δραστηριότητα. Εκτός από την πολύτιμη εμπειρία που κερδίζει κανείς κατά τη διαδικασία της συγγραφής, η αποδοχή των άρθρων για δημοσίευση είναι προφανώς ο κύριος τρόπος θεμελίωσης της ακαδημαϊκής φήμης. Επιπλέον, προστίθενται ουσιαστικά πλεονεκτήματα στη διατριβή, εάν είναι σε θέση ο σπουδαστής να κάνει αναφορές σε δική του δουλειά που έχει δημοσιευτεί σε έγκυρα περιοδικά. Θα ήταν λογικό, λοιπόν, να κατευθύνεται ο σπουδαστής στη δημοσίευση άρθρων του, με συχνότητα ένα για κάθε έτος πλήρους απασχόλησης.

Ευκαιρίες για παροχή υπηρεσιών συμβούλου παρουσιάζονται σε κάποιο μικρό ποσοστό μεταπτυχιακών σπουδαστών. Τέτοιες προσφορές συνήθως δελεάζουν τους οικονομικά ασθενέστερους σπουδαστές και μπορεί να προσθέσουν σημαντικά πλεονεκτήματα στη συγκεκριμένη έρευνα. Η άκριτη, όμως, αποδοχή τους, μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την ολοκλήρωση της εργασίας. Η μόνη συμβουλή που θα μπορούσαμε ίσως να δώσουμε είναι ότι, εάν ο σπουδαστής δεν είναι έτοιμος ν' αποδεχθεί το ενδεχόμενο να μην μπορέσει να ολοκληρώσει εγκαίρως την εργασία του, τότε πρέπει να αναλάβει υποχρεώσεις συμβούλου, μόνο εφόσον κρίνει, ύστερα από προσεκτικό και ρεαλιστικό προγραμματισμό ότι θα μπορέσει να ανταπεξέλθει σε πρόσθετη εργασία, πέρα από το σύνθητες ωράριο στο οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί σε προηγούμενη παράγραφο μας.

Η έρευνα στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, ανέφερε επίσης ως αρνητικό παράγοντα τις «άλλες εξωτερικές εργασίες». Μ' αυτόν

τον όρο εννοούμε όλες τις εκτός ερευνητικής εργασίας δραστηριότητες στις οποίες δεν αναφερθήκαμε μέχρι στιγμής, και που δεν μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε ως ανάπαυση ή αναψυχή. Πολλά εξαρτώνται από το κατά πόσο ο ερευνητής έχει αναλάβει δραστηριότητες σαν εκείνες, που έχουμε ήδη αναφέρει (διδασκαλία, συγγραφή άρθρων και παροχή υπηρεσιών συμβούλου). Εάν δεν έχει αναλάβει πολλές δραστηριότητες αυτού του είδους, μπορεί πολλά να κερδίσει κάνοντας κάτι που αντισταθμίζει την κόπωση που προκαλεί ασφαλώς η έρευνα, και που συχνά μπορεί να είναι πολύ απαιτητική, ενώ κάποιες στιγμές μπορεί να γίνεται ακόμη και ανιαρή. Το περιεχόμενο της εργασίας που συνεπάγεται η μεταπτυχιακή σπουδή με μαθήματα, μπορεί να προσδιοριστεί σχετικά εύκολα, ενώ αντίθετα, η έρευνα είναι ουσιαστικά απεριόριστη ως προς τον όγκο και την ένταση της απασχόλησης που εξυπακούει. Ο ερευνητής-σπουδαστής δεν πρέπει να κατακλύζεται με τύψεις, όταν κλέβει κάποιο χρόνο για να δραστηριοποιηθεί σε κάποια λέσχη, να διορθώσει ένα άρθρο κάποιου φίλου του σπουδαστή ή, έστω, και να οργανώσει μια τελετή δοκιμής και αξιολόγησης κρασιών.

Στην πράξη, ο πιο καθοριστικός παράγοντας της έκτασης των εξωτερικών δραστηριοτήτων, που μπορεί να αναλάβει ο ερευνητής, είναι η ικανότητά του να οργανώνει αποτελεσματικά το χρόνο του. Υπάρχουν σπουδαστές που αφιερώνουν ουσιαστικό μέρος του χρόνου τους στην έρευνα, ενώ ταυτόχρονα κατέχουν πολύ σημαντικές θέσεις σε μεγάλους οργανισμούς. Επίσης, γνωστή είναι η περίπτωση ερευνητών πλήρους απασχόλησης που συνδυάζουν έναν πολύ ενεργό ερευνητικό ρόλο, με ουσιαστική μερική απασχόληση σε κάποια εταιρία ως υψηλόβαθμα στελέχη ή ακόμη και ως διευθυντές. Αντίστροφα, πολλοί ερευνητές σπουδαστές, ιδιαίτερα οι νεότεροι, αντιμετωπίζουν δυσκολίες να οργανώσουν το χρόνο τους με την αποτελεσματικότητα που χρειάζεται για να φέρουν σε πέρας ακόμη και τη μοναδική υποχρέωση που έχουν, δηλαδή την έρευνά τους.

Ο γνωστικός σπουδαστής θα συμφωνήσει ότι είναι επικίνδυνη η παραδοχή πως κατά τη διάρκεια μιας μελέτης δύο ή τριών χρόνων, θα μπορέσει ν' αντιμετωπίσει σημαντικούς αντιπερισπασμούς χωρίς να βλάψει την ομαλή πορεία προς την ολοκλήρωση της εργασίας του. Ζω-

τική σημασία έχει, όμως, να μη χάσει τον έλεγχο της έρευνάς του. Συνιστούμε, λοιπόν, να χρησιμοποιεί τα χρονοδιαγράμματα, να τα ενημερώνει τουλάχιστον κάθε δύο εβδομάδες και να αποφεύγει τις δεσμεύσεις, όταν βλέπει ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να επιμηκύνουν απρόβλεπτα τη μελέτη του.

Αποτυχία στη Χρήση του Προγράμματος της Έρευνας

Στο Κεφάλαιο 3 συζητήσαμε τη σημασία που έχει ο καθορισμός ορόσημων και, ιδιαίτερα, η σωστή χρήση τους, για την παρακολούθηση της προόδου της εργασίας και την έγκαιρη διαπίστωση τυχόν αποκλίσεων. Η πείρα έχει δείξει ότι πολλοί σπουδαστές δε δίνουν ιδιαίτερο βάρος στην επίτευξη των προθεσμιών που έχουν καθορίσει ή στον επαναπροσδιορισμό και επανασχεδιασμό της έρευνας, στην περίπτωση που παραλείπεται, για οποιονδήποτε λόγο, κάποιο ορόσημο. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στο επίπεδο των διδακτορικών διατριβών, όπου, συνήθως, υπάρχουν λίγα «χειροπιαστά» σημάδια, που ειδοποιούν για το πέρασμα του χρόνου. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, τελικό αποτέλεσμα είναι κάθε φορά να ξοδεύεται περισσότερος χρόνος απ' ό,τι είχε προγραμματιστεί, οπότε εκείνο που αρχικά μας φαίνονταν ως άνετο χρονοδιάγραμμα, να καταντά, τελικά, να μοιάζει απελπιστικά αισιόδοξο, όταν φτάσει η ώρα που θα συνειδητοποιήσουμε το χρόνο που πραγματικά απομένει στη διάθεσή μας.

Μια άλλη, πιο σοβαρή όψη αυτού του ίδιου προβλήματος είναι όταν αρνούμαστε να παραδεχτούμε ότι εμφανίστηκε κάποιο σοβαρό εμπόδιο. Οι σπουδαστές-ερευνητές ανακαλύπτουν πολύ συχνά ότι κάποιο στάδιο της έρευνάς τους είναι πολύ πιο δύσκολο απ' ό,τι είχαν προβλέψει, αλλά, παρά ταύτα, είναι απρόθυμοι να παραδεχτούν ότι το πρόβλημα αυτό είναι σημαντικό. Αντίθετα, ελπίζουν, για παράδειγμα, ότι σε μια-δυο μέρες θα εξαφανιστεί ως δια μαγείας ο ιός από το υπολογιστικό τους πρόγραμμα ή θ' αρχίσει από μόνος του να δουλεύει ο εξοπλισμός τους και, τελικά, μπορεί να χάσουν πολλούς μήνες, στο όνομα μιας αδικαιολόγητης αισιοδοξίας.

Τέτοιες καταστάσεις μπορεί να αποφευχθούν, αν ο σπουδαστής παραδεχτεί έγκαιρα ότι έχει πραγματικά πρόβλημα και ζητήσει συμ-

βουλές για να το αντιμετωπίσει. Εάν ελέγχει συνεχώς την πρόοδό του σε σχέση με το πρόγραμμά του, δε θα του μένουν περιθώρια για αυταπάτες, ενώ εάν δεν το κάνει, θα ανακαλύψει κάποια στιγμή ότι είναι πολύ πιο δύσκολο να βρει βοήθεια, αφού θα αισθάνεται άσχημα που άργησε τόσο πολύ να καταλάβει τις ανάγκες του.

Επάρκεια της Επίβλεψης

Οι σπουδαστές που αναλαμβάνουν έστω και μικρές έρευνες, δικαιούνται να ελπίζουν ότι θα μπορέσουν να επωφεληθούν από τις συμβουλές, και θα έχουν την επίβλεψη και τις κατευθύνσεις που χρειάζονται για την εργασία τους από ή τους επιβλέποντες καθηγητές τους. Κατά τη γραμματική ερμηνεία των αντίστοιχων όρων, ο βαθμός του ελέγχου στον οποίο μπορεί να προσβλέπει ο σπουδαστής αυξάνει από τον απλό σύμβουλο, στον επιβλέποντα και αποκορυφώνεται στο διευθυντή του ερευνητικού προγράμματος. Στην πράξη απαντώνται όλες αυτές οι κατηγορίες, αλλά η συνθηθέστερη είναι εκείνη του επιβλέποντα. Η λέξη «επίβλεψη» εκφράζει ακριβώς την ατμόσφαιρα που πρέπει να κυριαρχεί στην καθοδήγηση της έρευνας, και που περιλαμβάνει ταυτόχρονα «συμβουλές», όταν ζητούνται, αλλά και «κατεύθυνση», όταν κρίνεται απαραίτητο από τον ίδιο τον επιβλέποντα. Η στάση των επιβλεπόντων εξαρτάται ως ένα βαθμό από το γεγονός ότι οι απαιτήσεις που ανακύπτουν κατά την επίβλεψη, διαφέρουν από τις αντίστοιχες που είναι συνυφασμένες με την παραδοσιακή διδασκαλία. Μερικοί μπορεί να αισθάνονται ανεπάρκειες σ' ό,τι αφορά την ερευνητική μεθοδολογία και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν σε πεδία με τα οποία δεν είναι εξοικειωμένοι. Πιο ουσιαστικός, όμως, είναι ο βαθμός της ευθύνης που φέρει ο επιβλέπων για την επιτυχή ολοκλήρωση της ερευνητικής μελέτης. Σε πολλές περιπτώσεις πρέπει να ικανοποιούνται δύο συνθήκες. Η πρώτη είναι ότι η ερευνητική πρόταση ή η διατριβή πρέπει να παραδοθεί σε τακτή προθεσμία. Η δεύτερη απαιτεί να ικανοποιούνται τα ελάχιστα πρότυπα ακαδημαϊκής ποιότητας. Οι μεταπτυχιακές σπουδές συχνά βασίζονται εξολοκλήρου ή εν μέρει σε εργασίες ή διατριβές, όπου η προθεσμία υποβολής είναι ελάχιστη. Μολονότι τα ιδρύματα που απονέμουν ερευνητι-

κούς τίτλους προσδιορίζουν τη βραδύτερη επιτρεπόμενη προθεσμία για την τυπική υποβολή, δίνουν συνήθως παρατάσεις, όταν ο σπουδαστής είναι σε θέση ν' αποδείξει ότι στο μεταξύ προοδεύει στην εργασία του. Επειδή λίγοι σπουδαστές μπορεί να πετύχουν χρηματοδότηση για έρευνα πλήρους απασχόλησης διάρκειας μεγαλύτερης των δύο ή τριών ετών, οι περισσότεροι οδηγούνται στην έρευνα μερικής απασχόλησης. Κάτω από τέτοιες συνθήκες (παρ' όλο που ο σπουδαστής μπορεί να πληρώνει υψηλά δίδακτρα) η επίβλεψη μπορεί βαθμιαία να χαλαρώσει και να περιοριστεί μόνο σε «αντιδράσεις» του επιβλέποντα πάνω σε ερεθίσματα που ο ίδιος ο σπουδαστής πρέπει να δίνει με δική του πρωτοβουλία. Αυτό γίνεται εν μέρει κατανοητό, αφού με το πέρασμα του χρόνου οι διδάσκοντες μετακινούνται σε νέα ενδιαφέροντα και νέες συνεργασίες. Έτσι, εάν ο σπουδαστής αργεί πολύ να ολοκληρώσει την εργασία του, πρέπει μάλλον να περιμένει ότι οι πρωτοβουλίες της επίβλεψης θα περιέλθουν τελικά στη δική του ευθύνη (μολονότι τούτο δεν απαλλάσσει τον επιβλέποντα από τις προσωπικές του ευθύνες, όσο διαρκεί η τυπική εγγραφή του σπουδαστή στα αντίστοιχα μητρώα του πανεπιστημίου).

Η θέση του σπουδαστή μερικής απασχόλησης διαφέρει αρκετά από εκείνη του πλήρους απασχόλησης. Πολύ συχνά η έρευνα του πρώτου σχετίζεται με τη βιοποριστική εργασία του, οπότε μπορεί να περιμένει σημαντική υποστήριξη από τον εργοδότη του. Στην πραγματικότητα το ακαδημαϊκό ίδρυμα, όπου θα εγγραφεί ο φοιτητής, απαιτεί συνήθως από τον εργοδότη του κάποια μορφή δήλωση με ανάλογο περιεχόμενο, αντιπαρέχοντας κάποια τυπική εγγύηση, ότι αυτό με τη σειρά του θα παρέχει επαρκή επίβλεψη στη διάρκεια των σπουδών του ενδιαφερομένου. Σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να υπάρξει συνεργασία με κάποιον επιβλέποντα που προέρχεται από το βιομηχανικό χώρο ή εάν ο σπουδαστής διεξάγει την έρευνά του στο εξωτερικό, χρειάζεται να βρεθεί επιπλέον κάποιος επιτόπου ακαδημαϊκός επιβλέπων.

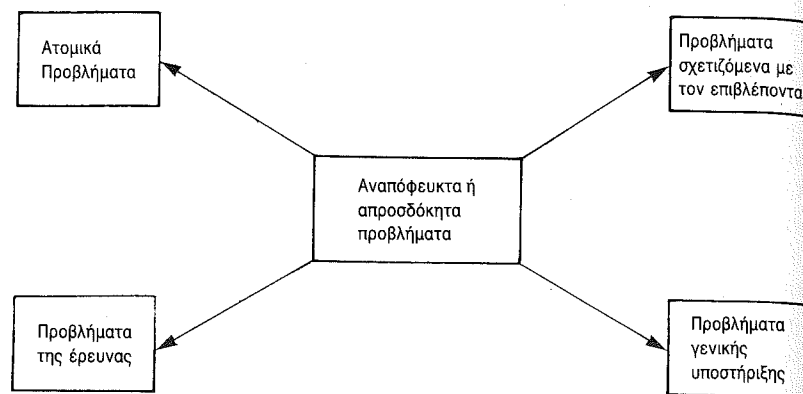
Ορισμένοι ακαδημαϊκοί προτιμούν να επιβλέπουν έρευνες μερικής απασχόλησης, επειδή πιστεύουν ότι μόνο σπουδαστές που διακατέχονται από έντονα κίνητρα ακολουθούν το δρόμο αυτό και ότι αυτοί έχουν συχνά πρόσβαση σε πολύ πλουσιότερες πηγές στοιχείων, όπως

είναι τα εμπιστευτικά αρχεία των εταιριών, όπου εργάζονται, πράγμα που σημαίνει ότι έχουν ευκαιρίες που δε διαθέτουν οι συνάδελφοί τους πλήρους απασχόλησης. Επίσης ο σπουδαστής μερικής απασχόλησης, δείχνει συχνά μεγαλύτερη προθυμία στην οργάνωση των λεπτομερειών της σχέσης του με τον επιβλέποντα, απ' ό,τι οι σπουδαστές πλήρους απασχόλησης, επειδή είναι υποχρεωμένος να συνδυάζει την έρευνά του με τις απαιτήσεις της επαγγελματικής απασχόλησής του. Οι συναντήσεις και οι συζητήσεις με τον επιβλέποντα πρέπει να γίνονται τουλάχιστον ανά τρίμηνο και σε πολλές περιπτώσεις πρέπει να συμπληρώνονται με γραπτό υλικό, ιδιαίτερα στο στάδιο της τελικής συγγραφής της εργασίας. Εάν ο σπουδαστής το επιτύχει, και καταφέρει να πραγματοποιήσει το αρχικό σχέδιό του, έχει πολλές πιθανότητες επιτυχούς έκβασης του συνολικού ερευνητικού έργου του, ιδιαίτερα, αν παράλληλα έχει τη δυνατότητα να παρακολουθεί κάποια μαθήματα ή, καλύτερα, να εγγράφεται για κάποια εκτενή ακαδημαϊκή περίοδο (λ.χ. 6 μήνες κάθε χρόνο) ως φοιτητής πλήρους απασχόλησης, εφόσον βέβαια ο ίδιος και ο επιβλέπων του έχουν πεισθεί ότι μπορεί με την τακτική αυτή να τελειώσει με επιτυχία.

ΑΝΑΠΟΦΕΥΚΤΑ Ή ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Πέρα από τα ζητήματα για τα οποία ο σπουδαστής μπορεί να προσχεδιάσει την αποφυγή τους, πρέπει επίσης να συνειδητοποιήσει ότι η έρευνά του μπορεί να απειληθεί και από πολλούς άλλους παράγοντες. Προτείνουμε ν' αναγνωρίσει ο σπουδαστής αυτές τις πιθανότητες αλλά να μην κάνει το σφάλμα να «υπερ-σχεδιάσει» την εργασία του με την ψευδαίσθηση ότι με τον τρόπο αυτό θα καλύψει κάθε ενδεχόμενο που μπορεί να φανταστεί. Υπάρχουν προβλήματα που αξίζει να θεωρηθούν ως αναπόφευκτα ή έστω απρόβλεπτα. Το Διάγραμμα 7.1 ομαδοποιεί αυτού του είδους τα προβλήματα.

Διάγραμμα 7.1. Τύποι αναπόφευκτων ή απροσδόκητων προβλημάτων.

Προσωπικά Προβλήματα

Υπάρχουν αρκετοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να επηρεαστεί η έρευνα από αυτό που ονομάζουμε «προσωπικούς» παράγοντες. Τέτοιοι μπορεί να είναι:

- α) η ασθένεια,
- β) η έλλειψη κινήτρου,
- γ) η εμφάνιση ανταγωνιστικών ευκαιριών,
- δ) η ανάγκη να εξασφαλιστεί βιοποριστική εργασία.

Είναι πάντα πιθανή κάποια ασθένεια που μπορεί να επηρεάσει το σπουδαστή ή τους συγγενείς του, και κατά κανόνα οι αρνητικές επιπτώσεις της εντείνονται όσο αυξάνει η διάρκειά της. Ο σπουδαστής μπορεί να ανταπεξέλθει σε μια τέτοια αντιξοότητα, αν δεν του αποροφήσει περισσότερο από το 10% του χρόνου του, αλλά οφείλει να ειδοποιήσει τον επιβλέποντα ή τους εξεταστές του, αν προβλέπει ότι θα επηρεάσει πάνω από 5% της χρονικής διάρκειας της έρευνας.

Τα πανεπιστήμια, καθώς και οι φορείς υποτροφιών δείχνουν κα-

τανόηση σε τέτοιες περιπτώσεις και είναι προτιμότερο να ειδοποιηθούν. Εάν η ασθένεια διαρκεί πολύ ο σπουδαστής πρέπει να πάρει μια ξεκάθαρη απόφαση. Προτιμότερο είναι να διακόψει την εγγραφή του, αν σπουδάζει με καθεστώς πλήρους απασχόλησης ή να μεταθέσει την είσπραξη της οποιασδήποτε οικονομικής υποστήριξης δικαιούται. Η απόφαση είναι πιο δύσκολη στις περιπτώσεις βραχυχρόνιων ασθενειών, όπου φυσικό είναι να επικρατεί η τάση να αποκαθιστά κανείς το χαμένο χρόνο του και να προσπαθεί να διατηρήσει ανεπηρέαστη την τυχόν χρηματοδότηση. Το ποσοστό του χρόνου που απομένει μέχρι την αποπεράτωση, προφανώς, αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την τελική επιλογή της πρόσφορης τακτικής. Εάν ο σπουδαστής έχει αμφιβολίες, καλύτερα είναι να παρατείνει την προθεσμία ολοκλήρωσης της εργασίας του.

Χωρίς εσωτερικό κίνητρο, η έρευνα μπορεί ν' αποδειχτεί εξαιρετικά κοπιαστική. Κανένας, βεβαίως, σπουδαστής δεν μπορεί να διατηρεί πάντα τον ίδιο ενθουσιασμό, σ' όλη τη διάρκεια της μελέτης του, ιδιαίτερα, αν αυτή έχει μακρά διάρκεια. Πολλοί παράγοντες μπορεί να οδηγήσουν σε απώλεια του κινήτρου. Ανάμεσα σ' αυτούς, οι κυριότεροι ίσως είναι η μονοτονία, οι ψυχολογικές αναστολές, η έλλειψη σημείων προόδου, αλλά και η αναίτια πτώση του ενδιαφέροντος. Δεν είναι απαραίτητο να δώσουμε παραδείγματα. Το σημαντικό είναι ότι τέτοιου είδους προβλήματα μπορεί να ξεπεραστούν.

Η πρώτη σύσταση που θα κάναμε είναι ότι όταν προκύψουν τέτοια θέματα αξίζει να συζητηθούν ανεπίσημα με κάποιον τρίτο, κατά προτίμηση τον επιβλέποντα στην πρώτη περίπτωση, αλλά και με σπουδαστές που έχουν αντιμετωπίσει ανάλογες δυσκολίες. Εάν οι συζητήσεις δεν αποδώσουν, ο σπουδαστής μπορεί ακόμη να προτείνει στον επιβλέποντά του να συστήσει μια ad hoc επιτροπή για να ελέγξει την πρόοδό του. Μερικά ιδρύματα έχουν καθιερώσει αυτή την πρακτική και έχει αποδειχτεί πολύ αποτελεσματική. Δύο ή τρία μέλη του Τμήματος (το ένα από τα οποία πρέπει να έχει εμπειρία στο συγκεκριμένο ερευνητικό πεδίο) μπορεί συνήθως να προτείνουν λύσεις στο πρόβλημα ή να διεγείρουν το ενδιαφέρον του σπουδαστή για το θέμα του.

Μια τρίτη δυνατότητα που μπορεί να βοηθήσει στην υπέρβαση της μονοτονίας, ιδιαίτερα όταν εμφανίζεται στα πρώιμα στάδια της έρε-

νας, είναι να παραμεριστεί η συγκεκριμένη υποχρέωση που προκαλεί αυτό το συναίσθημα, και να στραφεί ο ερευνητής σε κάποια άλλη. Το Διάγραμμα 3.3, δηλαδή το διάγραμμα ελέγχου του χρονοδιαγράμματος, δείχνει ότι μπορεί να συνυπάρχουν διάφορες παράλληλες δραστηριότητες. Αν η δραστηριότητα που δημιουργεί το πρόβλημα δεν είναι «κρίσιμη», ο σπουδαστής μπορεί να βρει κάτι εντελώς διαφορετικό να ασχοληθεί και έχει τη δυνατότητα να εκτιμήσει το διάστημα αναβολής μιας υποχρέωσής του μέχρι να φτάσει στο σημείο να προσλάβει χαρακτηριστήρα «κρίσιμότητας». Παράδειγμα μιας δραστηριότητας που ψυχολογικά κινητοποιεί και ανταμείβει ταυτόχρονα, είναι η συγγραφή ενός άρθρου σε κάποια συγκεκριμένη φάση της εργασίας που ολοκληρώνεται. Μολονότι το άρθρο μπορεί να είναι γενικής φύσης, η επισκόπηση της υπάρχουσας κατάστασης σε κάποιο πεδίο ή ένας περιγραφικός απολογισμός της ανταπόκρισης σε μια δημοσκόπηση, η αποδοχή του για δημοσίευση μπορεί ν' αποτελέσει έναυσμα για ανανέωση των προσπαθειών, ενώ βέβαια έχει και άλλα προφανή πλεονεκτήματα.

Η ικανότητα της πρόσκαιρης αποστασιοποίησης, ιδιαίτερα στη διάρκεια μακροχρόνιων σπουδών, και της συνειδητοποίησης ότι η κούραση και οι ψυχολογικές αναστολές είναι πράγματα που περίπου αναπόφευκτα εμφανίζονται από καιρό σε καιρό, βοηθά στην υπέρβαση του συναισθήματος που μας δημιουργεί η έλλειψη εσωτερικού κινήτρου. Γι' αυτό, η χρήση κάποιου είδους διαγραμμάτων από εκείνα που συνηθίζεται να αναρτώνται στους τοίχους και με ενδείξεις σαν αυτές που περιγράψαμε ήδη στο Κεφάλαιο 3, μπορεί να τονώσει την πρόοδο που σημειώνεται στο ερευνητικό έργο και να τονώσει έτσι το ηθικό του σπουδαστή.

Εάν ο σπουδαστής έχει χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα για να ξαναβρεί το κίνητρό του, χωρίς αποτέλεσμα, δεν πρέπει να διστάσει να προσφύγει στις συμβουλές του επιβλέποντα. Αφού και αυτός, κατά πάσα πιθανότητα, θα έχει περάσει παρόμοιες δυσκολίες, είναι σίγουρα σε θέση να δώσει κάποιες χρήσιμες ιδέες στο σπουδαστή του. Η βοήθεια αυτή από τον επιβλέποντα είναι εφικτή, αν ο ίδιος έχει κρατηθεί πλήρως ενήμερος για την πορεία του σπουδαστή.

Οι σπουδαστές, των οποίων η έρευνα αποτελεί μοναδική βάση για την απόκτηση του ακαδημαϊκού τους τίτλου, αντιμετωπίζουν επίσης

ένα επιπλέον πρόβλημα, και συγκεκριμένα εκείνο που προκύπτει από τις προσφορές που δέχονται για επαγγελματική απασχόληση. Μολονότι σ' αυτό το βιβλίο ενδιαφερόμαστε για την αποτελεσματική χρήση του διαθέσιμου χρόνου, δε θα ήταν ρεαλιστικό να πιστεύουμε ότι κάθε μελέτη θα συμπληρωθεί ακριβώς μέσα σε ένα, δύο ή τρία χρόνια. Οι σπουδαστές έχουν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της μετάβασης από το στάδιο της μελέτης στο στάδιο της επαγγελματικής εργασίας, κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας. Λίγοι εργοδότες είναι διατεθειμένοι να δώσουν απεριόριστο χρόνο στο σπουδαστή, πριν τον δεχθούν ως συνεργάτη, για να τελειώσει τη μελέτη του. Οι περισσότεροι επιτρέπουν κατά τους πρώτους μήνες απασχόλησης να ασχολείται κάποιες ώρες με την ολοκλήρωση των σπουδών του. Σε μερικές περιπτώσεις (π.χ. στις αναθέσεις εκπαιδευτικού έργου) μπορεί ο σπουδαστής να ελπίζει ότι θα έχει επαρκή διαθέσιμο χρόνο. Η πείρα μας έχει δείξει ότι είναι πολύ σπάνια η περίπτωση ολοκλήρωσης της έρευνας μετά από ένα εξάμηνο, αφότου ο σπουδαστής αρχίσει να εργάζεται κανονικά. Όποια και αν είναι η κλίση του σπουδαστή, μια υπεύθυνη θέση, συνεπάγεται άλλου είδους δραστηριότητες. Αυτός είναι ο σημαντικότερος λόγος που τα ποσοστά ολοκλήρωσης είναι τόσο χαμηλά, όπως καταγράφηκαν από τα ερευνητικά συμβούλια (βλ. Κεφάλαιο 1). Οι σπουδαστές πλήρους απασχόλησης διαπιστώνουν ότι η έρευνα δεν είναι διαδικασία που μπορεί κανείς να την αναλάβει οποτεδήποτε και αυτό έχει ως συνέπεια, όσο μεγαλύτερο χρόνο διαρκεί τόσο μικρότερη να αποβαίνει η πιθανότητα ολοκλήρωσής της.

Οι νεότεροι σπουδαστές είναι δύσκολο να επιλέξουν μεταξύ μιας ελκυστικής ευκαιρίας για επαγγελματική εργασία και της λήψης ενός πτυχίου. Είναι δύσκολο να αντισταθούν στην άμεση πρόκληση ενός υψηλού μισθού, συγκρίνοντας με το επίπεδο όπου έχει φτάσει η έρευνά τους, όταν μάλιστα χρειάζονται λίγο μόνο χρόνο, για παράδειγμα έξι μήνες, για να την ολοκληρώσουν. Πρέπει, όμως, να ξέρουν ότι όποιο και αν είναι το οικονομικό κλίμα, η απόκτηση ενός ερευνητικού τίτλου κατά κανόνα αυξάνει τις πιθανότητες για ανεύρεση καλύτερης επαγγελματικής εργασίας.

Οι σπουδαστές μερικής απασχόλησης, είναι πιθανό ν' αντιμετωπίσουν κάποια μεταβολή στην απασχόλησή τους στη διάρκεια των

σπουδών τους, που μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά το χρονοδιάγραμμά τους. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να προχωρούν με ταχύτητα, όποτε τους το επιτρέπει ο φόρτος της εργασίας τους. Ο μόνος τρόπος να διασφαλίσουμε ότι η ερευνητική εργασία δε θα μας προκαλέσει συγκρούσεις προτεραιοτήτων, όταν μας προσφερθεί μια καλή ευκαιρία εργασίας, είναι να την έχουμε ολοκληρώσει.

Κάτι που πρέπει να έχουν υπόψη τους οι μεταπτυχιακοί ερευνητές-σπουδαστές, είναι ότι οι δυσκολίες για εξασφάλιση επαγγελματικής απασχόλησης αυξάνουν συνεχώς από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 μέχρι και σήμερα. Ενώ πριν μερικά χρόνια οι σπουδαστές που εκπονούσαν διδακτορική διατριβή, δικαιολογημένα αισθάνονταν πολύ αισιόδοξοι σ' ό,τι αφορά τις επαγγελματικές προοπτικές τους, σήμερα πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να δαπανήσουν αρκετό χρόνο ψάχνοντας για δουλειά. Αυτή η προοπτική είναι φυσικό να επηρεάζει αρνητικά τα χρονοδιαγράμματά τους, ιδιαίτερα στο τελευταίο στάδιο της έρευνάς τους, όταν κατά πάσα πιθανότητα θα έχουν εξαντλήσει το μεγαλύτερο μέρος των οικονομικών πόρων που είχαν υπολογίσει ότι θα χρειαστούν για τις σπουδές τους. Θα ήταν καλό, επομένως, να ενσωματώνουν στο ερευνητικό τους σχέδιο κάποιον εφεδρικό χρόνο για συναφείς προς το πρόβλημα αυτό δραστηριότητες, όπως είναι η προετοιμασία αιτήσεων ή η πραγματοποίηση συναντήσεων για ανεύρεση εργασίας κ.ο.κ.

Προβλήματα που Σχετίζονται με τον Επιβλέποντα

Στην ιδανική περίπτωση ο σπουδαστής σχετίζεται με ένα μόνο επιβλέποντα σ' όλη τη διάρκεια των σπουδών του. Μερικές φορές, όμως, εξαιτίας της κινητικότητας του ακαδημαϊκού προσωπικού, μπορεί να μην είναι εφικτή η τήρηση αυτού του κανόνα, ιδιαίτερα μάλιστα αν ο σπουδαστής έχει αναλάβει εργασία που διαρκεί δύο ή τρία χρόνια. Στις περιπτώσεις αυτές, ο επιβλέπων έχει, κανονικά, την ευθύνη να διασφαλίσει ότι θα γίνουν οι απαραίτητες ρυθμίσεις για να προκληθούν οι μικρότερες δυνατές επιπτώσεις στην πρόοδο της έρευνας.

Στη χειρότερη περίπτωση, που δε βρίσκεται ο κατάλληλος εναλλακτικός επιβλέπων, ο σπουδαστής θα αντιμετωπίσει την επιλογή, είτε

να συνεχίσει να εργάζεται με τυπική μόνο επίβλεψη είτε να σταματήσει την έρευνά του ή, τέλος, να κάνει αίτηση σε κάποιο άλλο ακαδημαϊκό ίδρυμα για να συνεχίσει εκεί τις σπουδές του.

Σε μερικές περιπτώσεις, ενδέχεται ο ερευνητής να μην έχει όλα τα προσόντα που απαιτούνται για να συμβουλευτεί το σπουδαστή πάνω στα συγκεκριμένα θέματα που ενδιαφέρουν την εργασία του. Αυτό μπορεί να προκύψει ιδίως στο στάδιο της ανάλυσης, όπου απαιτούνται πολύ ειδικές γνώσεις μαθηματικών, στατιστικής και υπολογιστικών τεχνικών. Πρέπει να ελπίζει κανείς ότι σε μια τέτοια περίπτωση ο επιβλέπων δε θ' αποπειραθεί ν' αποκρύψει την άγνοιά του γι' αυτά τα θέματα και ότι θα παραπέμψει έγκαιρα το σπουδαστή του στα κατάλληλα πρόσωπα. Ο σπουδαστής, όμως, δεν πρέπει να διστάζει να προσεγγίξει με δική του πρωτοβουλία άλλα μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού, με την προϋπόθεση, βέβαια, ότι θα κρατεί παράλληλα ενήμερο τον επιβλέποντά του.

Οι πολυμελείς επιτροπές διατριβών είναι αρκετά αποτελεσματικές στις μακρόχρονες έρευνες, επειδή μπορούν να καλύψουν περιοχές που δεν έχουν επισύρει επαρκώς την προσοχή του κυρίως επιβλέποντα στη διάρκεια της επίβλεψής του. Γι' αυτό το λόγο, πολλά πανεπιστήμια προτιμούν, αυτήν τη μορφή επίβλεψης σε σχέση με το σύστημα του μοναδικού επιβλέποντα. Όσο θαυμάσια και εάν είναι η σχέση συνεργασίας, σπάνια, τουλάχιστο στο επίπεδο του διδακτορικού, αναγνωρίζει ο επιβλέπων όλες και κάθε μία ξεχωριστά τις ανάγκες του σπουδαστή του. Ακόμη σπανιότερα, όμως, είναι σε θέση ο επιβλέπων να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε οποιαδήποτε απαίτηση του σπουδαστή. Η ανάγκη κάποιας βοήθειας από τρίτους συνήθως είναι μικρή (π.χ. η επισήμανση κάποιας αναφοράς που είναι κλειδί για το θέμα ή η υπόδειξη μιας χρήσιμης μεθόδου ανάλυσης), αλλά μπορεί ν' αποδειχτεί εξαιρετικά πολύτιμη σε ορισμένες περιπτώσεις. Έτσι, οι επιτροπές διατριβών, αποτελούν θαυμάσιο τρόπο έμμεσης συμπληρωματικής επίβλεψης και, επιπλέον, οδηγούν στην αποκάλυψη σοβαρών δυσχερειών, του είδους που θα αναλύσουμε παρακάτω.

Η πιο δύσκολη κατάσταση προκύπτει, όταν ο επιβλέπων είναι αποδεδειγμένα ανεπαρκής σ' ό,τι αφορά την ποιότητα και την ποσότητα της επίβλεψης που έχει τη δυνατότητα ή τα προσόντα να κάνει.

Το παραδοσιακό βρετανικό «μοντέλο μαθητείας» (apprentice model) εξαρτάται τόσο πολύ από την αποτελεσματική σχέση μεταξύ σπουδαστή και επιβλέποντα, ώστε απαιτεί την πρόβλεψη εναλλακτικής λύσης, όπου μπορεί ο σπουδαστής να προσφύγει στην περίπτωση που ο αρχικός συνδυασμός δεν αποδώσει. Εάν αισθάνεται ότι η ερευνητική του πρόοδος εμποδίζεται από αυτόν το λόγο, ο σπουδαστής δεν πρέπει να διστάσει να κάνει ανεπίσημα και, αν χρειαστεί, επίσημα διαβήματα για να λύσει το πρόβλημα. Όλα αυτά προϋποθέτουν ότι ο επιβλέπων δεν έχει ανταποκριθεί στα «διευθυντικά» του καθήκοντα και τότε ο σπουδαστής πρέπει να απευθυνθεί σε κάποιον ιεραρχικά ανώτερο για να βρει τη λύση. Τέτοιου είδους ενέργειες, παρ' ότι είναι πάντα άκομφες και δυσάρεστες, πρέπει να γίνουν, όταν και τότε που επιβάλλονται, γιατί αλλιώς, η παράλειψή τους μπορεί να επηρεάσει πολύ αρνητικά τη σταδιοδρομία του ερευνητή.

Προβλήματα που Εκπορεύονται από την ίδια την Έρευνα

Η τυπική ερευνητική εργασία περιλαμβάνει πολλά στάδια και οι πιθανότητες να εμφανιστούν εμπόδια κατά τη διεξαγωγή της είναι πολύ μεγάλες, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μακρόχρονη έρευνα. Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να επισκοπήσει τα ερευνητικά προβλήματα που μπορεί να ανακύψουν, και, όπου είναι δυνατό, να προτείνει τρόπους αντιμετώπισής τους. Αυτοί οι τρόποι μπορεί να κυμαίνονται από την άμεση διόρθωση κάποιων ελαττωμάτων, μέχρι τον επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου της έρευνας. Προφανώς, η τελευταία περίπτωση αφορά εκείνους που διεξάγουν μεταπτυχιακές έρευνες.

Προτείνουμε την ταξινόμηση των προβλημάτων της έρευνας σε δύο κατηγορίες: Αυτά που απειλούν αυτήν καθαυτήν τη συνέχισή της και εκείνα που την καθυστερούν σοβαρά.

1. Απειλές στη συνέχιση της μελέτης. Το μέλλον, ασφαλώς, είναι πάντα αβέβαιο για κάποιους σπουδαστές που ξεκινούν μίαν ερευνητική μελέτη και προσδοκούν, φυσικά (ιδιαίτερα εάν έχουν αναλάβει κάποιο δύσκολο θέμα), να φτάσουν σε επιτυχές αποτέλεσμα. Οι προσδοκίες επιτυχίας σχετίζονται, ως κάποιο βαθμό, με το επίπεδο, τη

διάρκεια και τη φύση της έρευνας (βλ. Κεφάλαιο 1). Η βασική έρευνα, καθώς και ορισμένα είδη εφαρμοσμένης έρευνας είναι πιο ριψοκίνδυνα επειδή αποβλέπουν στη συναγωγή νέων και πρωτότυπων πορισμάτων. Όλα τα είδη της έρευνας, όμως, μπορεί κάποια στιγμή να διακοπούν από παράγοντες που βρίσκονται έξω από τον έλεγχο του σπουδαστή. Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν τη συνειδητοποίηση ότι δεν μπορεί να συναχθούν ουσιαστικά συμπεράσματα, την απώλεια ορισμένων διευκολύνσεων ή την ανακάλυψη ότι κάποιος άλλος ερευνητής έχει καλύψει το ίδιο θέμα με επιτυχία.

Εάν ο ερευνητής ανακαλύψει ότι υπάρχει πιθανότητα να αποβούν μάταιες οι προσπάθειές του, δε χρειάζεται να του υπενθυμίσουμε ότι το ερευνητικό του σχέδιο έπρεπε από την αρχή να είναι πιο συμμετρικό, με χαμηλή πιθανότητα αναποτελεσματικής έκβασης. Για παράδειγμα, ένας σπουδαστής στο πεδίο του marketing μπορεί να αισθάνθηκε εντελώς σίγουρος ότι θα πετύχει κάποιο αξιόλογο αποτέλεσμα μελετώντας τη σημασία που έχουν οι στάσεις των πιθανών αγοραστών σε σχέση με την προώθηση των πωλήσεων των αυτοκινήτων διαφόρων κατασκευαστών. Όταν, όμως, συλλέξει ένα μεγάλο όγκο δεδομένων και κάνει την κατάλληλη ανάλυσή τους, μπορεί να μην καταλήξει σε ασφαλή συμπεράσματα που να πείθουν ότι πραγματικά υφίσταται μια τέτοια σχέση. Προφανώς, λοιπόν, θα έχει οδηγηθεί σε ένα αποτέλεσμα που δεν μπορεί να θεωρηθεί αξιόλογο, ώστε απ' αυτό να κριθεί η επιτυχία της έρευνάς του.

Στα πλαίσια του ερευνητικού μοντέλου που παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 2, το πρόβλημα εστιάζεται στο κατά πόσο η έρευνα έχει από την αρχή επαρκή αξία. Έτσι θα χρειαστεί ίσως να γίνουν σημαντικές αλλαγές στη γραμμή της έρευνας και στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή, για να μπορέσει να διασωθεί, αν πράγματι κινδυνεύει. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να εξεταστούν, ίσως, οι λόγοι που δεν οδήγησαν στην αναμενόμενη επιτυχία, πράγμα που μπορεί με τη σειρά του να απαιτήσει από τον ερευνητή ακόμη και να υπερβεί το αρχικό ερευνητικό πεδίο που είχε επιλέξει και να συσχετίσει την έρευνά του με άλλες θεωρίες ευρύτερου φάσματος. Εναλλακτικά θα μπορούσε να δείξει ότι παρόμοιες παραδοχές, όπως αυτές στις οποίες βασίστηκε η αρχική έρευνα, χρησιμοποιούνται εκτεταμένα από επαγγελματίες κά-

ποιας ορισμένης ειδικότητας και να επισημάνει τις συνέπειες της εσφαλμένης χρήσης τους. Έτσι, στο παράδειγμα που αναφέραμε, ο σπουδαστής θα μπορούσε να προσπαθήσει να εξερευνήσει άλλες διαστάσεις της αγοραστικής διαδικασίας. Αυτή η έλλειψη επιτυχίας, ερμηνεύεται, μήπως, με βάση το υψηλό ποσοστό των αυτοκινήτων που αγοράζονται από επιχειρήσεις παρά από ιδιώτες; Εναλλακτικά, εάν μπορεί να δείξει ότι ο σχεδιασμός των αυτοκινήτων επηρεάζεται σημαντικά από παρόμοιες (εσφαλμένες) αντιλήψεις, τότε η έρευνά του θα έχει σοβαρές επιπτώσεις στην πολιτική σχεδιασμού των αυτοκινητοβιομηχανιών και αυτό μπορεί ν' αποτελέσει ένα πολύ καλό σύνολο ερευνητικών αποτελεσμάτων.

Όταν χάσουμε τη δυνατότητα χρήσης ορισμένων εγκαταστάσεων ή την εξασφάλιση ορισμένων υπηρεσιών, το γεγονός θα επηρεάσει την έρευνά μας, κυρίως αν ανήκει στην κατηγορία εκείνων που εξαρτώνται από εξωτερικές συνεργασίες. Για παράδειγμα, ένας οργανισμός που επέτρεπε την πρόσβαση στο Τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξής του μπορεί κάποια στιγμή, να αποφασίσει να σταματήσει αυτή τη συνεργασία με τον ερευνητή. Σε τέτοιες περιπτώσεις το σημαντικότερο θέμα που θα χρειαστεί να αντιμετωπιστεί είναι η έκταση που η αξία της έρευνας θα εξαρτηθεί πλέον από το σχετικό «πόρο» που αναπάντεχα χάθηκε. Καθώς αυξάνει η εμπλοκή σε μια συγκεκριμένη ερευνητική διαδικασία είναι εύκολο να λησμονήσει κανείς την έκταση στην οποία τα μέχρι τότε διαθέσιμα μέσα καθόριζαν τις προηγούμενες επιλογές. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί ν' αναφέρονται για παράδειγμα, στην υποστήριξη που παρέχει κάποια εταιρία με την οποία το πανεπιστήμιο είχε στενές σχέσεις ή σε κάποια ιδιωτική συλλογή που βρισκόταν κοντά στο σπίτι του ερευνητή και που στη συνέχεια μετακόμισε ή έκλεισε, κ.ο.κ. Από την άλλη πλευρά, αυτές οι εξυπηρετήσεις μπορεί και να μην είναι μοναδικές, και να προσφέρονται εξίσου ικανοποιητικά από άλλες πηγές που μπορούν να συνεισφέρουν στην πραγματοποίηση του αρχικού ερευνητικού σχεδίου. Εναλλακτικά ο ερευνητής μπορεί να υιοθετήσει μια συγκριτική τοποθέτηση στην έρευνά του, για ν' αποφύγει την αποκλειστική εξάρτηση από μοναδικές πηγές και πόρους. Έτσι, μπορεί για παράδειγμα, να εξετάσει πώς διάφοροι άλλοι οργανισμοί αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα με εκείνα που μελετού-

σε σε σχέση με την εταιρία που ήταν ο αρχικός του στόχος. Ή, μπορεί ακόμη, να εξετάσει πώς μια σειρά γεγονότων που δεν καλύπτονται από τα οικογενειακά αρχεία που ο ερευνητής μελετά, επηρέασαν τη ζωή και τη δράση τρίτων που δεν αναφέρονται σ' αυτά.

Ένα πρόβλημα, ακόμη πιο ολέθριο σε σχέση με το προηγούμενο, είναι να μη λειτουργήσουν τελικά οι σημαντικότερες πηγές με τον τρόπο που ο ερευνητής είχε προβλέψει και προγραμματίσει. Τα περισσότερα εργαστήρια μηχανικής βρίθουν από πειραματικές συσκευές που είτε δε λειτούργησαν ποτέ είτε χρειάστηκε να απασχοληθούν διαδοχικές γενιές ερευνητών για να τα κάνουν να δουλέψουν όπως έπρεπε. Πακέτα λογισμικού συχνά αδυνατούν να λειτουργήσουν όπως πρέπει, όταν μετακινηθούν από τον έναν υπολογιστή σε κάποιον άλλο. Η δυσκολία σ' αυτές τις περιπτώσεις, είναι ότι όσο ο σπουδαστής είναι σε θέση να γνωρίζει ότι τα αναμενόμενα αποτελέσματα θα εμφανιστούν κάπου αργότερα, δεν μπορεί στο μεταξύ να αποδείξει την αξία και σημασία των προσπαθειών του. Έτσι, αργά ή γρήγορα, θα χρειαστεί να κάνει κάποια ανάπαυλα για να μπορεί ν' αποφασίσει αν πρέπει ν' αλλάξει την κατεύθυνση της έρευνας ή να συνεχίσει τις προσπάθειές του κατατείνοντας στο να κάνει τελικά τις πηγές του να «λειτουργήσουν» όπως είχαν προγραμματιστεί εξαρχής. Σε έρευνες επιπέδου του master και κάτω, μια τέτοια στρατηγική είναι συνήθως επαρκής, αφού η εργασία που κατά κανόνα αποδίδει, θα ανταποκρίνεται στα κριτήρια αποδοχής της. Στο επίπεδο του διδακτορικού, όμως, κάτι τέτοιο συμβαίνει σπανιότερα, και πιθανότατα ο ερευνητής θα χρειαστεί ν' αποφασίσει να συνεχίσει περίπου σαν να έχει χάσει τη δυνατότητα χρήσης του αντίστοιχου μέσου, οπότε ισχύουν όσα αναφέραμε ήδη στην προηγούμενη παράγραφο για την αντίστοιχη περίπτωση.

Παρά την αυξανόμενη αποτελεσματικότητα των μέσων μεταφοράς και διάδοσης των πληροφοριών, δεν είναι καθόλου απίθανο δύο διαφορετικοί ερευνητές να καλύπτουν το ίδιο θέμα ταυτόχρονα χωρίς να ξέρει ο ένας για την εργασία του άλλου. Εάν συμβεί κάτι τέτοιο και πρόκειται για βασική έρευνα που η έμφασή της έγκειται στη θεωρητική γενίκευση, ελάχιστα μπορεί να περιμένει όποιος από τους δύο περιλάβει δεύτερος το νήμα του τέρματος. Λίγες, όμως, είναι οι καταστά-

σεις που παρουσιάζουν τόσο ακραίες δυσκολίες. Ακόμη και στα μαθηματικά, που είναι το πιο πιθανό να συμβεί κάτι τέτοιο, υπάρχει συνήθως περιθώριο να προσεγγιστεί το ίδιο αποτέλεσμα με εναλλακτικές μεθόδους. Στις πειραματικές επιστήμες, η επικάλυψη με επανάληψη αποδείξεων που τείνουν στην επιβεβαίωση της ίδιας θεωρίας ή επιστημονικής εικασίας, θεωρούνται συνήθως ως άξιες λόγου συνεισφορές στην ανάπτυξη της επιστημονικής γνώσης. Αντίθετα, στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες είναι μάλλον απίθανο να παρατηρηθούν δύο, κι ακόμη περισσότερο τρεις ταυτόσημες εμπειρικές επικλύψεις. Το πιθανότερο είναι, εν πάση περιπτώσει, ότι θα υπάρχει η δυνατότητα αναπροσανατολισμού της έρευνας προς κάποια εναλλακτική άποψη, στην πλειονότητα των περιπτώσεων όπου δύο ή περισσότεροι ερευνητές έχουν συμπέσει στο ίδιο θέμα.

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις ο ερευνητής θα νιώσει ότι χάνει το έδαφος κάτω απ' τα πόδια του, ιδιαίτερα εάν έχει καλύψει το 50% και πάνω της μελέτης του. Γι' αυτό υπάρχει κίνδυνος να οδηγηθεί σε εσφαλμένες αποφάσεις. Η πρώτη ανάγκη που θα αισθανθεί είναι να ζητήσει συμβουλές από ειδικούς. Η πρώτη πηγή βοήθειας είναι προφανώς ο επιβλέπων, αλλά λόγω της φύσης του προβλήματος μπορεί να μην είναι εντελώς αμερόληπτος. Ίσως είναι καλύτερα να συζητήσει το θέμα ανεπίσημα με κάποιους γνωστούς, που συμμετέχουν στην έρευνα και μετά να συγκαλέσει επί τούτοις (ad hoc) την επιτροπή επίβλεψης της διατριβής με συμμετοχή, ενδεχομένως, και τρίτων (εξωτερικών) ερευνητών που έχουν αποδεδειγμένη ειδικευση στο πεδίο του ερευνητικού του σχεδιασμού και οι οποίοι είναι σε θέση να προσφέρουν μια ποικιλία απόψεων για το πρόβλημά του. Στην ιδανική περίπτωση πρέπει όλοι να είναι εξοικειωμένοι με το ερευνητικό πεδίο της συγκεκριμένης εργασίας, και να έχουν σχετικά μεν, αλλά όχι κατ' ανάγκην και πανομοιότυπα ειδικά ενδιαφέροντα. Ένα τέτοιο συμβούλιο πρέπει να ερευνήσει με προσοχή κατά πόσο: α) υπάρχει σοβαρό πρόβλημα και β) μπορεί το πρόβλημα να ξεπεραστεί με τη μικρότερη δυνατή απώλεια έτοιμης δουλειάς. Εάν η απάντηση στην ερώτηση (β) είναι «όχι», τότε οι επιλογές που προσφέρονται στον ερευνητή θα είναι μάλλον οι εξής:

- α) να προσπαθήσει να προσδιορίσει γρήγορα ένα ερευνητικό θέμα που θα καλύπτεται, όσο το δυνατόν περισσότερο από το θέμα που απορρίφθηκε,
- β) να σκεφτεί τη μετάπτωση (στην περίπτωση που είναι υποψήφιος διδάκτορας) στο επίπεδο του master,
- γ) να απορρίψει κάθε ιδέα ολοκλήρωσης του ερευνητικού του έργου αποβλέποντας σε ακαδημαϊκό τίτλο, και αντ' αυτού να γράψει όσο το δυνατόν περισσότερα άρθρα στηριγμένα στην εργασία που έχει ήδη κάνει και να φροντίσει να δημοσιευτούν σε ακαδημαϊκά και σε επαγγελματικά (εάν ταιριάζει) περιοδικά,
- δ) να γράψει βιβλίο που ν' αναφέρεται στο ερευνητικό του πεδίο, αφού, ασφαλώς, θα έχει αποκτήσει επαρκείς γνώσεις για μια χρηστική τέτοια εργασία.

Όλα εξαρτώνται από το χρόνο και τον ενθουσιασμό που θα έχουν απομείνει στον ερευνητή. Η εμπειρία που έχει κερδίσει από τα στάδια της έρευνας που έχει ήδη καλύψει θα τον διευκολύνουν στο έργο του, εάν αποφασίσει να επαναλάβει παρόμοια βήματα. Η επιλογή στην οποία θα καταλήξει εξαρτάται από τον ίδιον ατομικά. Εάν, όμως, απομένει τουλάχιστον ένας χρόνος μελέτης, αξίζει να σκεφτεί και το ενδεχόμενο να εργαστεί πάνω σε νέο θέμα παρ' όλο που θα χρειαστεί να αποκτήσει αρκετές πρόσθετες γνώσεις για να καλύψει μεγάλο μέρος της, ουσιαστικά, νέας διατριβής του, ειδικά αν εργαστεί στο εξής ως ερευνητής-φοιτητής μερικής απασχόλησης.

Μόνο γενικές συστάσεις μπορούμε να κάνουμε για την ανάπτυξη ενός νέου θέματος, αφού πολλά εξαρτώνται από την ερευνητική πορεία που εγκαταλείπεται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Ούτε και υπονοούμε ότι η περίπτωση αυτή αποτελεί συνηθισμένη κατάσταση απ' την οποία μπορεί κανείς να βγάλει κανόνες γενικής εφαρμογής. Ο σπουδαστής μπορεί, όμως, να πείσει τον εαυτό του ότι όσο περισσότερη εμπειρία έχει αποκτήσει τόσο πιο εύκολο θα είναι να προσδιορίσει και να ακολουθήσει μια νέα κατεύθυνση μελέτης.

Μία ενθαρρυντική περίπτωση είναι, όταν ο υποψήφιος διδάκτορας έχει κάνει επαρκή εργασία που μπορεί να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις ενός διπλώματος master. Και πάλι, όμως, όλα εξαρτώνται από

τους στόχους του σπουδαστή. Εάν βλέπει το μέλλον του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ή στην έρευνα μπορεί να αποφασίσει να χρησιμοποιήσει τον εναπομένοντα χρόνο για να δουλέψει ένα επαναπροσδιορισμένο διδακτορικό. Διαφορετικά, καλό είναι να επιλέξει το δίπλωμα master.

Λίγοι είναι οι σπουδαστές που θα παραδεχτούν ότι δεν μπορεί να προκύψει κάποιο χειροπιαστό αποτέλεσμα, από μια μελέτη ίσως και τριών χρόνων. Ίσως, ακόμη, να επιθυμούν να καθιερώσουν κάπως τη φήμη τους, κυρίως μέσω δημοσιεύσεων σε ακαδημαϊκά περιοδικά, διαλέξεων ή με παροχή υπηρεσιών συμβούλου πάνω στα θέματα, όπου έχουν εντυφήσει. Έτσι, εάν ο σπουδαστής έχει επιτύχει ουσιαστική πρόοδο, αλλά δεν έχει αποκτήσει τις προϋποθέσεις του διδακτορικού, η αποδοχή μερικών καλογραμμένων άρθρων από έγκυρα ακαδημαϊκά περιοδικά, μπορεί να του προσφέρει κάποια αποζημίωση για τους κόπους του. Γενικά, όμως, οι ερευνητές-σπουδαστές δε θα μπορούν να επικοινωνήσουν με το ευρύτερο κοινό μέσω της διατριβής τους, και εάν αποζητούν ακαδημαϊκή φήμη, πρέπει να προετοιμαστούν να γράψουν σε περιοδικά ή βιβλία ή να κάνουν και τα δύο.

2. Μερικές αιτίες σοβαρής καθυστέρησης.

Τα σχόλια που προηγήθηκαν, αναφέρονται σε συνθήκες κατά τις οποίες μια συγκεκριμένη ερευνητική διαδικασία πρέπει να σταματήσει για απρόβλεπτους λόγους. Συχνότερες, όμως, είναι οι περιπτώσεις που η ερευνητική μελέτη απλώς καθυστερεί, επειδή ανακύπτει κάποιο συγκεκριμένο πρόβλημα και όχι επειδή έγινε κάποιο λάθος στη διαχείριση του ερευνητικού προγράμματος.

Το συνηθέστερο εμπόδιο εμφανίζεται στους σπουδαστές που έχουν συλλέξει ένα μεγάλο όγκο δεδομένων και αδυνατούν να προχωρήσουν στην ανάλυσή τους στο απαιτούμενο βάθος. Το ενδεχόμενο αυτό ενισχύει την άποψή μας ότι το είδος της ανάλυσης που πρόκειται να χρησιμοποιηθεί πρέπει να προσχεδιαστεί όσο το δυνατό νωρίτερα και εξηγεί, επίσης, γιατί, σ' αυτό το βιβλίο, η αναφορά στην ανάλυση των δεδομένων προηγείται της αναφοράς στη συλλογή τους.

Ελπίζουμε ότι ο επιβλέπων θα δώσει εποικοδομητικές συμβουλές σχετικά με τις αναλυτικές προσεγγίσεις και τεχνικές, αλλά πρέπει να

αναγνωρίσουμε ότι σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να μη διαθέτει αυτήν την ικανότητα. Τότε ο ερευνητής πρέπει ν' αναζητήσει βοήθεια από άλλες πηγές. Στον ακαδημαϊκό κόσμο υπάρχουν πολλά άτομα που μπορούν να προσφέρουν καθοδήγηση και ένα μέτρο της πρωτοβουλίας του σπουδαστή έγκειται ακριβώς στο κατά πόσο πραγματοποιεί τέτοιες αποτελεσματικές επαφές. Τούτο απαιτεί μερικές φορές από το σπουδαστή ν' αφήσει το γραφείο του και να επιχειρήσει, ίσως, κάποιο ταξίδι, πράγματα που κάθε άλλο παρά ευχάριστα και άκοπα είναι, αλλά όμως, αυτή η προσπάθεια αξίζει, πραγματικά, τον κόπο, αν οι περιστάσεις την επιβάλλουν.

Ένας άλλος σημαντικός λόγος καθυστέρησης προκύπτει από τις αντιδράσεις τρίτων στις πρωτοβουλίες του ερευνητή. Η διάρκεια που εκτιμάται ότι θα έχουν οι δραστηριότητες που χρησιμοποιήθηκαν για να γίνουν τα χρονοδιαγράμματα του Κεφαλαίου 3, έχουν βασιστεί σε «κανονικές» ταχύτητες ανταπόκρισης, πράγμα που δε συμβαίνει πάντα. Ενδέχεται να υπάρξουν μακρές καθυστερήσεις στην αποδοχή της συνεργασίας από μέρους ενός οργανισμού, μερικά μέρη του πειραματικού εξοπλισμού μπορεί να μην παραληφθούν έγκαιρα, τα ερωτηματολόγια που έχουν αποσταλεί ως δοκιμή-πιλότος μπορεί να μην επιστραφούν κ.ο.κ. Ο κίνδυνος ελλοχεύει στα μέρη της μελέτης που βρίσκονται έξω από τον άμεσο έλεγχο του σπουδαστή. Εάν αυτά τα μέρη είναι πολλά, πρέπει να υιοθετηθεί κάποια γνωστή και δοκιμασμένη προσέγγιση. Δεν πρόκειται τόσο για το φυσιολογικό «χρόνο αναμονής» (το χρόνο που μεσολαβεί από τη στιγμή που ζητείται κάτι, μέχρι να πραγματοποιηθεί ή ν' αποκτηθεί) όσο για το κατά πόσο έχει προετοιμαστεί το έδαφος πριν ζητηθεί. Για παράδειγμα, θα άξιζε τον κόπο να προσδιοριστεί η συχνότητα των συναντήσεων με κάποιο εξωτερικό όργανο που χρειάζεται να δώσει την έγκρισή του για μια μελέτη ή να προβληθεί ότι κάποιο άτομο είναι πιθανό να κάνει διακοπές ή να προσδιοριστεί ένας εναλλακτικός προμηθευτής ενός μέρους του εξοπλισμού για κάθε ενδεχόμενο, κ.ο.κ.

Οι συνέπειες τέτοιων καθυστερήσεων, που προκαλούνται από κάποια σημεία της ερευνητικής διαδικασίας ή του ερευνητικού σχεδιασμού, υπάρχει η ελπίδα ότι θα ξεπεραστούν στον εναπομένοντα χρόνο. Εάν, όμως, η καθυστέρηση είναι ουσιαστική, ο σπουδαστής που

εργάζεται για κάποιον ερευνητικό ακαδημαϊκό τίτλο ενδέχεται να πρέπει να καταφύγει στη δεύτερη ή τρίτη επιλογή που αναφέραμε παραπάνω (μετάπτωση στο επίπεδο του master ή συγγραφή άρθρων). Είναι ίσως λυπηρό, βέβαια, να μην πετύχει ο σπουδαστής τον κύριο στόχο του, αλλά, έστω και τότε, πρέπει να φροντίσει να διασφαλίσει κάποια απόδειξη των προσπαθειών και των κόπων του.

Γενικά Προβλήματα Υποστήριξης

Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τα προβλήματα που δεν προκύπτουν ούτε ατομικά από τον ίδιο το σπουδαστή ούτε από τον επιβλέποντα, αλλά ούτε και από την ίδια την έρευνα. Η μεγάλη πλειονότητα των σπουδαστών που ξεκινούν μίαν ερευνητική μελέτη προσδοκούν ότι θα έχουν επαρκή υποστήριξη για να πετύχουν τους στόχους τους. Έτσι προσδοκούν ότι θα έχουν την κατάλληλη χρηματοδότηση, και τις ελάχιστες απαιτούμενες διευκολύνσεις, όπως λ.χ. κάποιο χώρο γραφείου, κατάλληλο εξοπλισμό κ.ο.κ. Κανονικά, ο σπουδαστής δεν πρέπει να σκεφτεί να αναλάβει έρευνα πλήρους απασχόλησης, εάν δεν έχει εξασφαλίσει επαρκή χρηματοδότηση για την περίοδο των σπουδών του, στέγη, τηλέφωνο, χώρο αρχειοθέτησης του υλικού του, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, υπολογιστές κ.ο.κ. Το πρόβλημα εμφανίζεται όταν κάποια από τις εξυπηρετήσεις αυτές χαθεί καθ' οδόν ή αποδειχτεί ανεπαρκής.

Όσοι σπουδαστές έχουν υποτροφία περιμένουν, εύλογα, ότι θα εισπράττουν κανονικά και έγκαιρα αυτήν την οικονομική ενίσχυση σ' όλην τη διάρκεια των σπουδών τους. Το μόνο σημαντικό πρόβλημα που μπορεί να προκύψει είναι, εάν η εκτέλεση της έρευνας περιλαμβάνει ενέργειες που δεν μπορεί να χρηματοδοτηθούν (όπως η απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων, τα υπερπόντια ταξίδια κ.λπ.). Ο σπουδαστής, προφανώς, πρέπει να προβλέψει έγκαιρα να καλύψει αυτά τα έξοδα από άλλες πηγές.

Εάν η οικονομική υποστήριξη προέρχεται από άλλου είδους φορείς, πέραν εκείνων που ασχολούνται με υποτροφίες και ερευνητικές επιχορηγήσεις, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος της απρόβλεπτης διακοπής της. Αυτό δεν είναι σπάνιο, ειδικά για τους σπουδαστές που κατάγο-

νται από αναπτυσσόμενες χώρες, όπου κάποιες πολιτικές αλλαγές οδηγούν συχνά σε παύση των χρηματοδοτήσεων. Στη Μ. Βρετανία πολλοί σπουδαστές χρηματοδοτούνται από τον ιδιωτικό τομέα, όπου παρόμοια προβλήματα μπορεί να προκύψουν εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών ή παύσης της λειτουργίας της εταιρείας που παρέχει την υποστήριξη.

Πολλά ιδρύματα ανωτέρων ή προωθημένων σπουδών διαθέτουν «επιτροπές εκτάκτων αναγκών» που είναι σε θέση να δώσουν πρακτικές λύσεις στους σπουδαστές που χάνουν την οικονομική υποστήριξή τους για λόγους που δεν οφείλονται σε δικό τους σφάλμα. Συνήθως, όμως, αυτή η έκτακτη βοήθεια περιορίζεται μόνο στην κάλυψη των διδάκτρων και δεν αφορά στις δαπάνες διαβίωσης ή σε άλλες συνηθισμένες δαπάνες του σπουδαστή.

Τα περισσότερα προβλήματα υποστήριξης σχετίζονται, βέβαια, με θέματα διδάκτρων και υποτροφιών. Πολλοί σπουδαστές, όμως, αντιμετωπίζουν δυσκολίες και κατά τη συλλογή και ανάλυση των στοιχείων τους. Το κόστος και οι απαραίτητες υπηρεσίες που απαιτούνται για τη συλλογή δεδομένων πρέπει να προβλεφθούν σωστά κατά το στάδιο της εκτίμησης της εφικτότητας του θέματος που επιλέγεται. Έτσι, πρέπει να έχουν απαντηθεί εκ των προτέρων ορισμένα καίρια ερωτήματα, όπως κατά πόσο θα υπάρξει χρηματοδότηση για αγορά εξοπλισμού και αναλωσίμων, για κάλυψη ταξιδιών ή για την πληρωμή ταχυδρομικών τελών που χρειάζονται για την αποστολή μερικών εκατοντάδων ερωτηματολογίων. Πιο δύσκολο είναι να εκτιμηθεί, αν θα υπάρξει η κατάλληλη χρηματοδότηση για την ανάλυση. Πολλοί σπουδαστές βασίζονται στις συμβουλές που παίρνουν απ' το υπολογιστικό τμήμα του πανεπιστημίου τους, αλλά, καλό είναι να προβλεφθεί όσο το δυνατόν ακριβέστερα η έκταση της υποστήριξης που θα χρειαστεί. Μακρές καθυστερήσεις μπορεί να προκύψουν αν ο σπουδαστής αδρανήσει μέχρι να φτάσει η στιγμή της διεξαγωγής της ανάλυσης. Το πρόβλημα, όμως, πρέπει να έχει προβλεφθεί στο στάδιο του σχεδιασμού και δεν πρέπει να επιρρίπτεται εσφαλμένα στην κατηγορία των «αναπόφευκτων ή απρόβλεπτων» προβλημάτων. Έτσι, π.χ. κατά κανόνα ανακοινώνεται έγκαιρα η τυχόν αναβάθμιση των υπολογιστικών συστημάτων και δίνεται άνετος χρόνος στους σπουδαστές για να επανα-

προγραμματίσουν την ανάλυσή τους, εάν πρόκειται να αποσυρθούν προσωρινά από τη χρήση ορισμένα προγράμματα ή για να κάνουν εναλλακτικές ρυθμίσεις στην περίπτωση που κάποιο λογισμικό δε θα βρísκεται πια στη διάθεσή τους.

Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ

Λόγω της σημασίας που έχει η ποιότητα της επίβλεψης στον τομέα της σπουδαστικής έρευνας, έχουμε την αίσθηση ότι μέχρι στιγμής αρκετά ασχοληθήκαμε με το πώς φανταζόμαστε την ιδανική λειτουργία της σχέσης σπουδαστή-επιβλέποντα. Υποθέτουμε ότι στις περιπτώσεις των μεταπτυχιακών φοιτητών ο επιβλέπων ικανοποιεί όλα τα κριτήρια που περιγράφηκαν στο Κεφάλαιο 2 και ότι ο σπουδαστής βασικά προσδοκεί ότι η σχέση του θα είναι αυτή που πρέπει. Διαφορετικά, δεν πρέπει να διστάσει να αναζητήσει άλλον επιβλέποντα.

Στα πρώτα στάδια της έρευνας, ο σπουδαστής πρέπει να καταφεύγει στον επιβλέποντα για οδηγίες σχετικά με τα κατάλληλα πρότυπα που οφείλει ν' ακολουθήσει. Επειδή η επαφή αυτή αποτελεί μια από τις όψεις της έρευνας που έχει κάποιου είδους συναισθηματικές προεκτάσεις, κρίνουμε απαραίτητο να σημειώσουμε κάποιες χρήσιμες προειδοποιήσεις. Πολλοί επιβλέποντες εκλαμβάνουν το ρόλο τους ως συμβουλευτικό και δεν αισθάνονται ότι πρέπει να κατευθύνουν το σπουδαστή για το τι πρέπει να κάνει για να πετύχει ένα καλό επίπεδο απόδοσης. Πιστεύουν ότι η υποχρέωσή τους εξαντλείται στο να επισημαίνουν κατευθύνσεις με κατάλληλα σχόλια ή ερωτήσεις και, επομένως, αν διαπιστώσουν ότι οι κατευθύνσεις τους αγνοούνται συστηματικά, παύουν απλούςτα να κάνουν οποιαδήποτε σχετική νύξη. Έτσι ο σπουδαστής πρέπει να δώσει ο ίδιος αποδείξεις ότι καταβάλλει τις προσπάθειες που πρέπει για να προσαρμοστεί στις υποδείξεις που του γίνονται έμμεσα. Διαφορετικά, η σχέση του με τον επιβλέποντα θα γίνει προβληματική.

Όπως θα γίνει φανερό, με όσα θα αναλυθούν στη συνέχεια, ο επιβλέπων πρέπει να φέρει σε πέρας κάποιους ρόλους-κλειδιά σε κάθε ερευνητική εργασία που αναλαμβάνει, αν και η ισορροπία μεταξύ των

επιμέρους ρόλων ποικίλλει ανάλογα με το επίπεδο της έρευνας. Γενικά, όμως, ο επιβλέπων πρέπει:

- α) να παροτρύνει το σπουδαστή να προσδιορίζει συγκεκριμένους στόχους σε κάθε στάδιο της εργασίας του,
- β) να ελέγχει αν οι στόχοι επιτυγχάνονται και,
- γ) να επαληθεύει, σε συνεργασία με το σπουδαστή, ότι η εργασία του τελευταίου ανταποκρίνεται στα σωστά πρότυπα.

Στην πράξη, από τη σκοπιά του σπουδαστή, αυτοί οι τρεις στόχοι απαιτούν αρκετή καθοδήγηση, καθώς θα εμφανίζονται διάφορες απρόβλεπτες παγίδες. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε πώς διαπιστώνουμε ότι παρέχεται πραγματικά μια τέτοια καθοδήγηση.

Αρχίζουμε με την περιγραφή της ιδανικής διοργάνωσης που απαιτεί η επίβλεψη, γνωρίζοντας, βέβαια, ότι στην πράξη τα πράγματα κατά πάσα πιθανότητα θ' απέχουν σημαντικά απ' αυτό το ιδανικό. Η έμφαση δίνεται στη γωνία όψης που διαμορφώνει ο σπουδαστής πλήρους απασχόλησης, αλλά ελπίζουμε ότι οι απόψεις μας θα έχουν νόημα και για τον ίδιο τον επιβλέποντα. Οι λόγοι που επικεντρωνόμαστε στον ερευνητή πλήρους απασχόλησης είναι ότι αυτός συνήθως θα υποστηρίζεται από κάποιο χρηματοδοτικό οργανισμό, που ενδιαφέρεται να γνωρίζει, εάν ο σπουδαστής θα τελειώσει την έρευνα μέσα στο απαραίτητο χρονικό διάστημα, όπως επισημάνθηκε ήδη στο Κεφάλαιο 1. Δεδομένου ότι αυτό μεταβάλλει τις σχέσεις των πιέσεων που ασκούνται τόσο στο ίδρυμα όσο και στον επιβλέποντα, συνεπάγεται επίσης αυστηρότερη συμμόρφωση και του σπουδαστή πλήρους απασχόλησης. Γι' αυτό οι συστάσεις μας προς το σπουδαστή θα είναι αρκετά κατηγορηματικές. Θεωρούμε ότι, τόσο ο σπουδαστής όσο και ο επιβλέπων, θα τις βρουν χρήσιμες για να διαμορφώσουν εξαρχής το είδος της μεταξύ τους σχέσης που θέλουν να καθιερώσουν.

Παρά το ότι ο όρος «επιβλέπων» θα χρησιμοποιηθεί στον ενικό για λόγους ύφους στα όσα ακολουθούν, οι έννοιες που συνδέονται με αυτόν αφορούν και στους σπουδαστές που έχουν συλλογική επίβλεψη. Άλλωστε, λίγες είναι οι περιπτώσεις που κάποιο μεμονωμένο άτομο ανταποκρίνεται στο πρότυπο που περιγράφηκε παραπάνω, και που

βέβαια, όπου συναντάται, θα αφορά κατά κανόνα σε πρόσωπο που θα έχει ν' αντιμετωπίσει πολλές αιτήσεις για επίβλεψη, οπότε θα χρειάζεται, έτσι κι αλλιώς, τουλάχιστον κάποιο βοηθό-επιβλέποντα για να τον συνεπικουρεί στο έργο του. Όλ' αυτά σημαίνουν ότι η έννοια του επιβλέποντος είναι στην πράξη μάλλον συλλογική και αφορά περισσότερο σε λειτουργία παρά σε ατομικά χαρακτηριστικά.

Οι πρώτες συστάσεις που κρίνουμε ότι πρέπει να κάνουμε στο σπουδαστή, ύστερα από αυτήν τη σύντομη εισαγωγή είναι:

1. να προσπαθήσει να πληροφορηθεί από την αρχή τις απόψεις του επιβλέποντα για τη σχέση ακαδημαϊκού προσωπικού-σπουδαστών,
2. να συμφωνήσει με τον επιβλέποντα τις καθημερινές όψεις της σχέσης (και να αναλάβει την ευθύνη εφαρμογής τους),
3. να σημειώνει τα ερωτήματά του πριν τις συναντήσεις που θα έχει με τον επιβλέποντα,
4. να τηρεί γραπτές σημειώσεις των συναντήσεών του και να παραδίδει αντίγραφά τους στον επιβλέποντα και,
5. να συμφωνήσει με τον επιβλέποντα τη φύση του γραπτού υλικού που θα του παραδίδει κατά διαστήματα.

Θα συζητήσουμε, τώρα, καθένα απ' τα σημεία αυτά, με τη σειρά.

1. Μπορούμε, ασφαλώς, να υποθέσουμε ότι, τόσο ο σπουδαστής, όσο και ο επιβλέπων, θα έχουν προφανώς μεγάλο ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη έρευνα. Η σχέση, όμως, μπορεί να επηρεαστεί αρνητικά, ιδιαίτερα εάν ο επιβλέπων έχει ισχυρές εμμονές σε ορισμένα θέματα. Εάν, για παράδειγμα, ο επιβλέπων έχει υψηλές απαιτήσεις συνέπειας και ακρίβειας, θα παρουσιαστεί πρόβλημα στην περίπτωση που ο σπουδαστής καθυστερεί συστηματικά στις συναντήσεις ή τις αναβάλλει. Παρόμοια, ενώ θα ήταν επιθυμητό να μπορεί ο σπουδαστής «να χτυπά την πόρτα» του επιβλέποντα όποτε τον χρειάζεται, αν τελευταίος προτιμά να συμφωνούν τις συναντήσεις τηλεφωνικά ή μέσω της γραμματέως του, ο φοιτητής οφείλει να προσαρμοστεί σ' αυτήν την τακτική.

2. Η τακτική επαφή σπουδαστή και επιβλέποντα είναι ιδιαίτερα

επιθυμητή. Οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι ελάχιστοι σπουδαστές έχουν τις ικανότητες και την εσωτερική παρόρμηση που χρειάζονται για να ολοκληρώσουν ένα διδακτορικό χωρίς βοήθεια. Η μεγάλη πλειοψηφία είναι φυσικό να βασίζεται στην καθοδήγηση ειδικών και, κυρίως, του επιβλέποντά τους. Γι' αυτό, ο επιβλέπων δεν πρέπει να χάνει την επαφή του με την πρόοδο της έρευνας. Πρέπει, επομένως, να συμφωνηθεί ότι τα διαστήματα μεταξύ των συναντήσεων δεν μπορεί να υπερβαίνουν κάποια συγκεκριμένα όρια. Σε μερικά στάδια της έρευνας θα απαιτηθούν συχνότερες συζητήσεις, αλλά το ιδανικό είναι τα διαστήματα μεταξύ των συναντήσεων να μην υπερβαίνουν τις δύο βδομάδες, σε όλη τη διάρκεια της έρευνας. Ο επιβλέπων έχει σαφώς ευθύνη να συμμορφωθεί σε μια τέτοια συμφωνία. Επειδή, όμως, αυτός που θα υποφέρει, εάν διακοπεί η κανονική επαφή, είναι ο σπουδαστής, αυτός πρέπει, τελικά, να παίρνει και την πρωτοβουλία για να κανονίζει τις νέες ημερομηνίες, κάθε φορά που αναβάλλεται κάποια συνάντηση.

3. Είναι χρήσιμο στον επιβλέποντα να έχει στα χέρια του, πριν από κάθε συνάντηση, ένα σύντομο κατάλογο των ερωτημάτων ή των προβλημάτων που πρόκειται να συζητηθούν. Μια τέτοια πρακτική εξυπηρετεί πολλούς σκοπούς: προσφέρει τη βασική «ημερήσια διάταξη» της συνάντησης, πιέζει το σπουδαστή να προσδιορίσει τις ανάγκες του, αποτρέπει την αναγωγή των μικροδυσκολιών σε αξεπέραστα εμπόδια και, τέλος, πληρεί τη βασική απαίτηση της επιτυχούς διαχείρισης, δηλαδή, την έγκαιρη αναγνώριση των προβλημάτων που πρέπει να επιλυθούν. Προφανώς, σε πολλά είδη έρευνας ο σπουδαστής θα χρειαστεί να προσκομίσει στις συναντήσεις πρόσθετο υλικό, όπως ερωτηματολόγια ή εργαστηριακές αναφορές, που σχετίζονται με τα ερωτήματα που έχει.

4. Από την πλειονότητα των συναντήσεων μεταξύ του επιβλέποντα και του σπουδαστή πρέπει, κανονικά, να προκύπτει κάτι θετικό. Αυτό μπορεί να πάρει τη μορφή της απάντησης ερωτημάτων ή της διατύπωσης προτάσεων για την περαιτέρω πορεία. Λόγω της φύσης της έρευνας, δεν είναι εύκολο να συμβαίνει πάντα κάτι τέτοιο. Ο σπουδαστής πρέπει να κρατά γραπτή αναφορά των συναντήσεων, είτε κάνει κάτι αντίστοιχο ο επιβλέπων είτε όχι. Οι σπουδαστές που αποστρέφονται

τη μεθοδικότητα πρέπει να συνηθίσουν αυτή την τακτική, έστω και αν χρειαστεί να αναγκάσουν τον εαυτό τους να παραδίδει ένα αντίγραφο αυτών των σημειώσεων στον επιβλέποντα.

5. Πέρα από τα παραπάνω, ο σπουδαστής οφείλει να γνωρίζει τις τυχόν απαιτήσεις του επιβλέποντα για άλλου είδους γραπτό υλικό. Αυτό το υλικό μπορεί να είναι είτε (α) αναφορές προόδου είτε (β) το πρόχειρο κάποιου κεφαλαίου είτε ο,τιδήποτε άλλο νομίζει ότι βοηθά στην οργανωμένη εξέλιξη της εργασίας του φοιτητή.

Ο σπουδαστής πρέπει να είναι προετοιμασμένος να αναλάβει τη σύνταξη αναφορών προόδου με μεγάλη συχνότητα, π.χ. μία κάθε μήνα, μέχρι την τελική συγγραφή της διατριβής. Αυτού του είδους τα κείμενα πρέπει να είναι όσο το δυνατό σαφέστερα και σύντομα, εκτός αν ο επιβλέπων κρίνει ότι για κάποιο θέμα χρειάζεται να γραφεί κάποιο εκτενέστερο κείμενο.

Οι αναφορές προόδου πρέπει να αναφέρουν την εργασία που έχει γίνει στο διάστημα που μεσολάβησε από την προηγούμενη αναφορά και να δείχνουν τη σχέση αυτής της εργασίας με:

- α) την τελευταία εκδοχή του προγράμματος της έρευνας,
- β) την επίτευξη κάποιων ορόσημων,
- γ) τις ενέργειες που είχαν συμφωνηθεί στην προηγούμενη συνάντηση και,
- δ) τα ερωτήματα που διατυπώθηκαν από το σπουδαστή ή τις προτάσεις του επιβλέποντα που έγιναν στις τακτικές συναντήσεις τους κατά το ενδιαμέσο διάστημα.

Όπου είναι απαραίτητο πρέπει να αναφέρονται οι παραδοχές στις οποίες βασίστηκε η εργασία ή οι τρόποι με τους οποίους ελέγχθηκε. Τούτο δίνει τη δυνατότητα επαλήθευσης της ποιότητας της εργασίας σε κάθε στάδιο, και αποτρέπει την καταστροφική εκ των υστέρων ανακάλυψη ότι τα τελικά στάδια είχαν βασιστεί σε απρόσφορες παραδοχές. Η παράδοση αναφορών προόδου είναι ο καταλληλότερος μηχανισμός που βοηθά το σπουδαστή να επιβεβαιώνει ότι το ερευνητικό του σχέδιο παραμένει εφικτό ή να ανακαλύψει ότι πρέπει να συμπληρωθεί. Οι περισσότερες εργασίες που ευτύχησαν από άποψη επιτυχής

μένης διαχείρισης, χρησιμοποιούν κάποια παρόμοια τεχνικά τεχνάσματα, όπως επισημάνθηκε και στο Κεφάλαιο 3.

Η πίεση που ασκούν οι επιβλέποντες στους σπουδαστές για πρόχειρη γραφή κάποιων κεφαλαίων από τα πρώιμα ήδη στάδια της έρευνας, ποικίλλει. Ο Πίνακας 3.1 και τα Διαγράμματα 3.1 και 3.3 βασίζονται σε ένα υποθετικό ερευνητικό σχέδιο, που στα πλαίσιά του, η ανάληψη μιας τέτοιας δραστηριότητας, φαίνεται ρεαλιστικό να τοποθετηθεί τέσσερις τουλάχιστον εβδομάδες μετά την έναρξη της φάσης της εκτέλεσης. Εκείνο που μπορεί να αποπειραθεί κανείς σε μian ανάλογη περίπτωση, είναι να γράψει την «Εισαγωγή» ή το «Υπόβαθρο της Έρευνας», όπως θα έμελλε να παρουσιαστεί στο μέλλον. Η συγγραφή ενός τέτοιου μέρους σε πρωιμότερο στάδιο απ' ότι προβλέπει το σχετικό χρονοδιάγραμμα, μπορεί τελικά ν' αποδειχτεί περιττό, αν για παράδειγμα, μεταβληθεί η κατεύθυνση της έρευνας ή αν το περιεχόμενό του καταστεί παρωχημένο από τις εν τω μεταξύ εξελίξεις της επιστήμης. Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα, παρά ταύτα, μιας τέτοιας τακτικής παραμένουν ότι δίνει τη δυνατότητα στο μεν επιβλέποντα να εκτιμήσει και να αντιδράσει στο περιεχόμενο του υλικού που του παραδίδεται, στο δε σπουδαστή να υπολογίσει το μέγεθος των υποχρεώσεών του σ' ό,τι αφορά τη συγγραφή κειμένων, και να μάθει έγκαιρα τις απαιτήσεις ύφους και μορφής που η τελική συγγραφή πρέπει να ικανοποιεί.

Είναι, βέβαια, προφανές ότι σ' αυτές τις περιπτώσεις τμηματικής συγγραφής, πρέπει να δίνεται η ευκαιρία στον επιβλέποντα να διαβάξει το σχετικό υλικό πριν συναντήσει το σπουδαστή για να το συζητήσει μαζί του.

Μέχρι τώρα δεχτήκαμε ότι ο σπουδαστής συνεργάζεται με έναν και μοναδικό επιβλέποντα. Όπως, όμως, επισημίναμε παραπάνω, μπορεί να χρειαστεί να συνεργαστεί και με κάποιο δεύτερο, πράγμα που κατά κανόνα ωφελεί ιδιαίτερα το σπουδαστή, αφού οι πρόσθετες συμβουλές και παρατηρήσεις που έτσι θα εξασφαλίσει, θα του δώσουν την ευκαιρία να βελτιώσει την ποιότητα της εργασίας του. Απ' την άλλη, όμως, μια τέτοια σχέση μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα που δεν αναφύονται στην περίπτωση του μοναδικού επιβλέποντα. Μπορεί, λ.χ., ο ένας από τους επιβλέποντες να πιστεύει ότι ο άλλος φέρει το

κυριότερο βάρος της επίβλεψης. Είναι, εξάλλου, δυσκολότερο να οργανωθούν συναντήσεις και με τους δύο επιβλέποντες ταυτόχρονα και θα χρειαστεί να ετοιμάζονται πρόσθετα αντίγραφα του γραπτού υλικού για να εφοδιάζονται με αυτά και οι δύο. Επομένως ο σπουδαστής θα υποχρεωθεί να καταβάλλει μεγαλύτερες προσπάθειες για την καλή διαχείριση της έρευνάς του.

Αυτό το κεφάλαιο γράφτηκε για να συμβουλέψει τους σπουδαστές, πώς μπορούν να επωφεληθούν, όσο περισσότερο γίνεται, από την επίβλεψη. Πρέπει να θυμούνται, όμως, ότι ενώ η έρευνά τους μπορεί ν' αποτελεί τον κόσμο ολόκληρο για τους ίδιους, δε συμβαίνει το ίδιο και για τον επιβλέποντα. Παρ' όλα αυτά στην πλειονότητά τους, οι επιβλέποντες θα ανταποκριθούν, κατά πάσα πιθανότητα, θετικά και αποτελεσματικά, εάν τους χειριστεί σωστά ο σπουδαστής και, γι' αυτό, δεν πρέπει να διστάζουν να αναλαμβάνουν τις πρωτοβουλίες που περιγράφηκαν παραπάνω.

Η ΘΕΤΙΚΗ ΟΨΗ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ολόκληρο, σχεδόν, το κεφάλαιο αφορά στα προβλήματα που μπορεί να παρουσιάσει η έρευνα, και ίσως έτσι δίνουμε την εντύπωση ότι η διαδικασία για την επιτυχή ολοκλήρωσή της μοιάζει με διάβαση ναρκοπεδίου. Και όμως, ενώ πιστεύουμε ότι ο σπουδαστής οφείλει να γνωρίζει τα διάφορα είδη παγίδων που μπορεί να συναντήσει, και υποστηρίζουμε ότι ο προειδοποιημένος για τους κινδύνους είναι και προεξοπλισμένος για να τους αντιμετωπίσει, ο κύριος στόχος μας δεν είναι να τον φοβίσουμε, αλλά να βοηθήσουμε την επιτάχυνση της προόδου της ερευνητικής εργασίας του.

Ο σπουδαστής δεν πρέπει να επαναπαύεται στο χρονοδιάγραμμά του. Εάν του παρουσιάζεται η ευκαιρία να ολοκληρώσει κάποιο στάδιο ταχύτερα απ' ό,τι είχε σχεδιάσει, πρέπει να το κάνει και να αναθεωρήσει αντίστοιχα το χρονοδιάγραμμα, στην περίπτωση που η συνεπαγόμενη εξοικονομήση χρόνου είναι σημαντική. Μερικές μορφές σπουδών έχουν προκαθορισμένη διάρκεια, που λήγει με κάποιου είδους εξετάσεις. Εάν, όμως, ο σπουδαστής βρει την ευκαιρία να τελειώσει τη μελέτη του νωρίτερα, δεν έχει να κερδίσει τίποτε αν ανα-

λώσει σε αναμονές την περίσσεια του χρόνου του μέχρι να συμπληρωθεί ολόκληρη η προκαθορισμένη περίοδος. Οι μέσες περίοδοι ολοκλήρωσης των σπουδών είναι μεγάλες (πέντε ή έξι χρόνια για διδακτορικό). Μερικοί σπουδαστές, όμως, τελειώνουν σε σχετικά σύντομο χρόνο, γεγονός που συνεπάγεται προφανή πλεονεκτήματα. Εάν ο σπουδαστής προηγείται του χρονοδιαγράμματός του για μια συγκεκριμένη περίοδο, μπορεί να μειώσει το χρόνο που ίσως απαιτήσουν μεταγενέστερες δυσκολίες οπότε, έτσι, αυξάνονται οι πιθανότητες να τελειώσει έγκαιρα.

Η κύρια απόδειξη της προόδου είναι το γραψίμο κάποιων τμημάτων της ερευνητικής έκθεσης. Όπου είναι δυνατόν, ο σπουδαστής πρέπει να ξεκινά κάτι τέτοιο στα πρώιμα στάδια της μελέτης του, ιδιαίτερα εάν έχει αναλάβει μακροχρόνια έρευνα, οπότε έτσι εξοικειώνεται και με το ύφος της γραφής. Καθώς προχωρά η έρευνα, μειώνεται σημαντικά η διαφορά μεταξύ των πρόχειρων και της τελικής γραφής.

Η σπουδαστική έρευνα έχει χωριστεί σε διάφορες διακεκριμένες φάσεις, και η «εκτέλεσή» της τοποθετείται μεταξύ της ολοκλήρωσης της ερευνητικής πρότασης και της τελικής γραφής του συνεπαγόμενου κειμένου. Η οργάνωση αυτή έχει γίνει κυρίως για να διευκολύνει τη συζήτηση, ενώ, όπως έχουμε επισημάνει επανειλημμένα οι διάφορες ενέργειες αλληλοεπικαλύπτονται. Ο σπουδαστής εκτελεί την έρευνα από την έναρξή της μέχρι την τελική παράδοση της διατριβής του ή της έκθεσης. Σε πολλές περιπτώσεις η έρευνα θ' αποτελεί τη μοναδική ακαδημαϊκή δραστηριότητα του σπουδαστή, αν και κατά πάσα πιθανότητα θα έχει παράλληλα ν' αντιμετωπίσει και διάφορες άλλες ανταγωνιστικές απαιτήσεις. Η επιτυχής ολοκλήρωση μιας μελέτης έχει ζωτική σημασία για την αυτοπεποίθηση, αλλά και για τη μελλοντική σταδιοδρομία του σπουδαστή. Μερικές φορές, όμως, οι ερευνητικές δραστηριότητες δεν εκτιμώνται όσο θα έπρεπε. Δεν είναι υπερβολικό να πούμε ότι κατά τη διάρκεια της μελέτης, η ζωή του σπουδαστή πρέπει να οργανωθεί με επίκεντρο την έρευνά του και ότι σε εξαιρετικές μόνον περιπτώσεις αξίζει να πάρει τη συνειδητή απόφαση να καθυστερήσει κάποιο στάδιο της έρευνας για να κάνει κάτι άλλο. Η εξάσκηση στον αυστηρό έλεγχο των προγραμματισμένων ενεργειών είναι αυτό

που βοηθά να επιτευχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα και όχι μια στάση που αντιμετωπίζει την έρευνα σαν κάτι το ευκαιριακό που πρέπει να γίνεται μεταξύ άλλων και εφόσον το επιτρέπουν οι συνθήκες.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ΕΡΕΥΝΑ ΣΠΑΝΙΩΣ ΠΡΟΧΩΡΕΙ ΟΜΑΛΑ: Ο σπουδαστής έχει ν' αντιμετωπίσει και, εάν θέλει να πετύχει, να υπερβεί πολλά προβλήματα.

ΠΟΛΛΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΠΟΦΕΥΧΘΟΥΝ: Με προσεκτικό σχεδιασμό. Δύο θέματα που πρέπει να προσέξει κανείς είναι η υπερφόρτωση με υποχρεώσεις και οι χειρισμοί που αφορούν στην επίβλεψη.

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΡΟΚΥΨΟΥΝ ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ: Που άλλοτε έχουν σχέση με το σπουδαστή, άλλοτε με τον επιβλέποντα, με την έρευνα ή την υποστήριξή της.

Η ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΕΤΑΙ: Εάν αντιμετωπίζεται συνεχώς με θετική διάθεση και εφόσον προσδιορίζονται και πραγματοποιούνται ενέργειες που συνδέονται με την αποτελεσματική και έγκαιρη ολοκλήρωσή της.